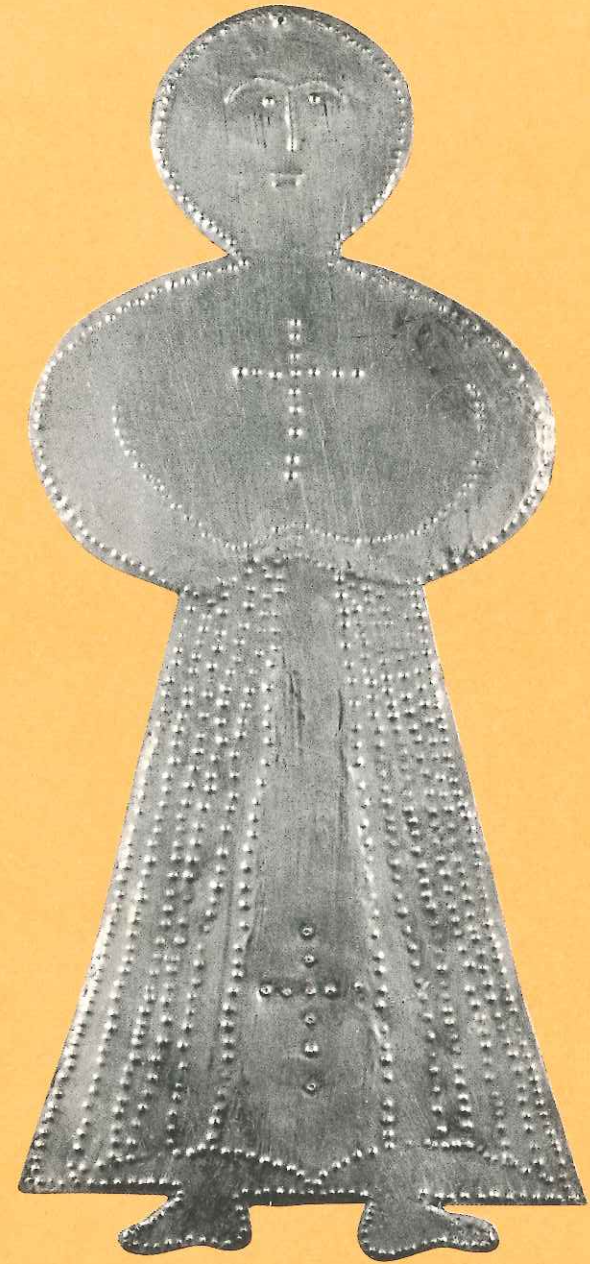

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Τὸ Ροδακίῶ

ΑΝΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΟΙ

διηγήματα

Επεισόδιο από τὸν Ἐμφύλιο Πόλεμο τοῦ 1947-1949 στὴν Ἑλλάδα. Ἡ κύρια δύναμη τῶν ἀνταρτῶν εἶχε συντριβεῖ στὴ Ρούμελη. Κυκλώνοντας τὰ βουνά, ὁ κυβερνητικὸς στρατὸς τραβοῦσε τώρα σιγὰ καὶ μεθοδικὰ τὴν ἐκκαθάριση, χτενίζοντας ὅλη τὴν περιοχὴ καὶ ἐξοντώνοντας τὶς τελευταῖες δυνάμεις τους, τσακισμένες καὶ σκορπισμένες. Παραπάνω, στὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἥπειρο, ὁ πόλεμος δὲν εἶχε κριθεῖ, συνεχιζόταν μ' ὅλο τὸ πείσμα μιᾶς τελικῆς ἀναμέτρησης ποῦ θὰ γινόταν σὲ λίγο.

Ἡ μικρὴ ομάδα τῶν ἀνταρτῶν, δεκατισμένη καὶ ξεκομμένη, ἐνιωθε πιά τὸν κλοιὸ καὶ τὴν ἔσφιγγε — ἔκλεινε, μίκραινε γύρω της μὲ θανάσιμη σταθερότητα. Ἡ ξαφνικὴ παγωνιά στὸ τέλος τοῦ Ἀπρίλη — ἀκόμα ἓνας θάνατος πάνω σὲ κεῖνα τ' ἀγριοβούνια. Μιὰ τελευταία δυνατότητα ἐκλογῆς, νὰ πᾶνε νὰ χτυπηθοῦνε — πάλι θάνατος. Νὰ μείνουν ἐκεῖ ὅσο νὰ ῥθοῦν νὰ τοὺς πιάσουν — ἀργὰ καὶ γι' αὐτὸ — τοὺς σκοτώνανε πιά τοὺς αἰχμαλώτους, τοὺς τραυματίες ποῦ πέφταν στὰ χέρια τους. Οἱ προθεσμίες γιὰ τὴν παράδοση εἶχαν περάσει — τοὺς σκοτώναν καὶ τοὺς αὐτόμολους.

Εἶχανε κάνει καὶ τὴν τελευταία προσπάθεια ποῦ μπορούσαν νὰ κάνουν. Τραβήξαν δεξιά, μέσ' ἀπ' τὸ δάσος, νὰ τὸν σπάζανε τὸν κλοιό, μπορεῖ νὰ βρῖσκαν δικὰ τους τμήματα. Πέσαν πάνω σὲ φυλάκια μὲ πολυβόλα, τοὺς δεχτῆκαν μὲ πυκνὰ πυρά. Ἐνας τους ἔπεσε πιάνοντας τὴν κοιλιὰ του — θερισμένη ἀπὸ ριπή. Δὲν μπορούσαν νὰ τὸν πάρουν, νὰ

τὸν βοηθήσουν, τίποτα δὲ μπορούσαν νὰ τοῦ κάνουν. Τὸν σκοτώσανε νὰ μὴ βασανίζεται — ἔμεινε ἐκεῖ. Οἱ ἄλλοι γυρίσανε πίσω καὶ ξαναμπήκανε στὴν τρύπα πού τοὺς ἀπόμεινε.

Τρεῖς μέρες βρισκόνταν ἐκεῖ καὶ δὲν κάνανε τίποτα — μονάχα τρέμαν ἀπὸ τὸ κρύο. Φωτιά δὲν ἀνάβανε, φοβόντανε τὸν καπνό. Ξαναμετρήσανε τὰ τελευταῖα τοὺς ἐφόδια, τὰ πυρομαχικά καὶ τὰ τρόφιμα. Δὲν εἶτανε πολλά, δὲν εἶτανε γιὰ πολὺ. Ἐναμετρήσανε καὶ τὶς δυνάμεις πού τοὺς ἀπόμειναν — δὲν εἶταν κι αὐτὲς γιὰ πολὺ. Ἀπὸ τὴ μέρα πού δοκίμασαν νὰ περάσουν, πρέπει νὰ τοὺς ξέραν πὼς κρυβόντανε σὲ κεῖνο τὸ μέρος τοῦ δάσους, νὰ τοὺς εἶχαν ἐπισημάνει. Αὐριο, μεθαύριο τὸ πολὺ, θ' ἀρχίζανε νὰ τοὺς φάχνουν, ὀρισμένα, σημαδεμένα γι' αὐτούς. Νὰ μείνουν ἐκεῖ, νὰ μείνουν ἀκόμα — πάλι θάνατος. Μονάχα θάνατος. Ὁλοῦθε. Ἀπ' ὀλοῦθε.

Τὰ μεσάνυχτα εἶχαν περάσει. Χιόνιζε συνέχεια.

— Τὸ πρωὶ θὰ ῥθοῦνε πιά, εἶπε κάποιος.

Κανένας δὲ μίλησε.

— Τί δὲ σκοτωνόμαστε, βρέ παιδιά, μεταξύ μας; εἶπε σὲ λίγο ὁ Σατέλης. Ὁ τελευταῖος κρατᾶει μιὰ σφαῖρα... Καὶ πεθαίνουμε λεύτεροι...

Ὁ Σατέλης εἶτανε κομμουνιστὴς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Φοιτητὴς. Ἐγγραφε καὶ ποιήματα, λέγαν.

— Ἄσε τα αὐτὰ τὰ δικά σου, νὰ ζήσεις, εἶπε ἤσυχά ὁ διμοιρίτης ὁ Γρίβας. Στὰ βιβλία γίνονται, Σατέλη.

Ὁ διμοιρίτης εἶτανε λοχίας στὴν Ἀλβανία. Πολέμησε ὕστερα στὸν ΕΛΑΣ. Καὶ πολεμοῦσε καὶ τώρα — κάπου δέκα χρόνια. Χωρὶς ἔξαρση καὶ χωρὶς φρίκη γιὰ τὸν πόλεμο.

— Φοβᾶσαι τώρα, Σατέλη; εἶπε κάποιος μέσα στὸ σκοτάδι.

— Ντρέπομαι, εἶπε αὐτός.

— Δὲν αὐτοκτονοῦν οἱ ἐπαναστάτες, Σατέλη, εἶπε ἐπίσημα ὁ Λίλης. Οὔτε ντρέπονται γιὰ τὶς δυσκολίες.

Ὁ Λίλης εἶταν ὁ πολιτικὸς ἐπίτροπος τοῦ λόχου τους. Στὶς μάχες βρέθηκε νὰ ἔναι στὴ διμοιρία τους, ξεκοπῆκαν ἀπὸ τοὺς ἄλλους — ἔμεινε μαζί τους. Τὰ λόγια του εἶταν πάντα παρμένα ἀπὸ κομματικὲς ἀποφάσεις καὶ μαθήματα πολυγραφημένα.

— Μὰ πρὸς τί; ἀκούστηκε πάλι ὁ Σατέλης. Ἐπανάσταση τὸ λὲς ἀκόμα; Νὰ μᾶς κυνηγοῦνε πάνω στὸν πάγο; Σὰ λύκους;

Σώπασαν ὅλοι — κι ὁ Λίλης. Σκεφτόταν τὰ λόγια του — τὴν ἐπανάσταση, τὴ ντροπή. Καὶ σκεφτότανε καὶ τοὺς λύκους. Τὶς τελευταῖες μέρες, καθὼς ἀραίωσαν τὰ πυρὰ, ἀρχίσαν νὰ οὐρλιάζουν γύρω τους — ἀκόμα ἓνας θάνατος.

— Νὰ πᾶμε ἐμεῖς νὰ τοὺς βροῦμε, εἶπε ὁ Στρίμος. Ἐλπίδα δὲν ἔχει, δὲν ἔχει, ἐπίτροπε, κατάλαβέ το... Πεθαίνεις ὅμως ὀρθός... Καὶ ζωντανός, σὰν ἄντρας.

Ὁ Στρίμος δὲν εἶτανε κομμουνιστὴς, τίποτα δὲν εἶταν. Βρέθηκε νὰ ἔναι μαζί τους μόνο γιατί ἔταν ἀντάρτες. Καὶ δὲν ἔφυγε ὅταν τὸ μετάνιωσε — νὰ μὴν ποῦνε πὼς δέλιασε.

— Ἐγὼ δὲν πάω πουθενά, εἶπε ὁ Φαρμάκης. Οὔτε αὐτὰ πού λέει ὁ Σατέλης — παλαβομάρες δικές του. Καθίστε ἐδῶ, νὰ παραδοθοῦμε.

Ὁ Φαρμάκης ἤθελε νὰ παραδοθεῖ. Τό ἤθελε ἀπὸ καιρὸ, μὰ φοβήθηκε νὰ τὸ κάνει. Κρατοῦσε ἀκόμα μιὰ ἐλπίδα, δὲν θὰ τοὺς σκότωναν, τουλάχιστο αὐτόν.

— Πᾶμε πού σᾶς λέω ἄγῳ, ξανᾶπε ὁ Στρίμος. Ὁ Σατέλης σκοτώνεται κεῖ μοναχός του, ἐσύ παραδίνεσαι... εὐχαριστημένος κι ὁ ἐπίτροπος — δὲν αὐτοκτονήσαμε, εἶπε ὁ

Βερβέρης. Σηκώθηκε, χτυπούσε τὰ πόδια του κάτω, χοροπηδοῦσε.

— Τρελάθηκες; εἶπε ἡσυχα ὁ διμοιρίτης.

— Κρυώνω, εἶπε αὐτός. Μονάχα κρυώνω...

Ὁ Βερβέρης τὰ μοίραζε ὅλα: φανέλες, τὰ τσιγάρα, τὶς σφαῖρες του. Τώρα εἶχε μείνει ὁ γυμνότερος ἀπ' ὅλους.

— Νὰ μὴν πεθάνουμε ἀκόμα, παιδιά, ἀκούστηκε σὲ λίγο σέρνοντας τὰ λόγια του ὁ Βασίλης ὁ Μουλαράς.

Ὁ Βασίλης ὁ Μουλαράς εἶταν ἄνθρωπος τοῦ βουνοῦ κι ἀπὸ κεῖνα τὰ μέρη. Μιὰ φορά τὸ χρόνο μιλοῦσε. Γύρισαν ὅλοι τὰ μάτια τους καταπάνω του — νὰμποροῦσαν νὰ τὸν βλέπαν κείνη τὴν ὥρα.

— Τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, τοὺς εἶπε, σέρνοντας πάλι κάθε του λέξη, δὲμπορεῖ νὰ τὴν ἔχουν πιασμένη. Πᾶμε ἀπὸ κεῖ, νὰ φύγουμε.

Κανέννας δὲ μίλησε. Ὅλοι τους εἶχαν σιεφετῆ γι' αὐτὴ τὴν κορφὴ νὰ φύγουν καὶ μόνο γι' αὐτὴ δὲν εἶπαν τίποτα. Ἡ διαταγὴ τους ὅταν ἄρχισε ἢ ἐπίθεση εἶταν αὐστηρή, νὰ μὴ φύγουν, νὰ μὴν ἀφήσουνε τὸ βουνό, νὰ κρατηθοῦν ὡς τὴν τελευταία τους σφαῖρα, ὅσο νὰ ῥθουν ἐνισχύσεις κ' εἶχανε δώσει σὲ τὶς συνελύσεις πού γίνανε τὸ λόγο τῆς ἐπαναστατικῆς τους τιμῆς. Τώρα πιά δὲν ξέρανε τίποτα γιὰ τὸ λόχο τους, γιὰ τὶς ἄλλες δυνάμεις, γιὰ ὅλον τὸν πόλεμο. Τὰ πυρὰ εἶχαν ἀραιώσει πάρα πολύ, φαινότανε κάποτε νὰ ἔχουν ὀλότρελα σταματήσει — ἢ σιωπὴ τοῦ τέλους. Οἱ φωτοβολίδες πού πέφταν εἶχανε μείνει ὁ τελευταῖος τους δεσμός μὲ τὸν κόσμον — μετρούσανε μ' αὐτὲς ἀπὸ νύχτα σὲ νύχτα πόσο κοντύτερα φτάσανε τὰ φυλάκια τοῦ στρατοῦ πού τοὺς ζῶναν.

— Μπροστά μας βρίσκονται ὡστόσο, εἶπε κάποιος σὲ λίγο. Ἔχουνε φυλάκια ψηλότερα ἀπὸ μᾶς.

— Δὺο μάλιστα, εἶπε ἓνας ἄλλος.

— Ἔχουν, εἶπε ὁ διμοιρίτης. Τὸ ἴνα βρίσκεται δῶ, χαμηλά, πολὺ κοντά μας. Τὸ μαρκάρισα ἐγὼ — σὰς περνᾶω ἀπὸ δίπλα.

— Τ' ἄλλο βρίσκεται ψηλότερα, στὰ μισὰ τοῦ βουνοῦ, εἶπε ὁ Βασίλης. Εἶναι καναδὺ καλύβια, αὐτὰ θὰ ἔχουν πιάσει. Σὰς περνᾶω ἐγὼ μέσα ἀπ' τὸ δάσος.

— Ἡ διαταγὴ μας εἶναι νὰ μείνουμε δῶ, εἶπε ὁ Λίλης.

— Εἶτανε, σύντροφε ἐπίτροπε, εἶπε ὁ διμοιρίτης.

— Οἱ κομμουνιστὲς δὲν αὐτοκτονοῦν, σύντροφε ἐπίτροπε, εἶπε ἓνας ἄλλος. Ἐσὺ δὲν τό'ρες;

— Μὰ ποῦ θέλετε νὰ πᾶτε; ξανάπε ὁ Λίλης.

Σιωπάσαν. Στ' ἀλήθεια, δὲν ξέραν ποῦ θέλουν νὰ πᾶνε.

— Καλά, εἶπε σὲ λίγο ὁ Φαρμάκης, τὸ περάσαμε αὐτὸ τὸ φυλάκιο τὸ κάτω. Καὶ περάσαμε, ἄς ποῦμε, καὶ τ' ἄλλο. Ὑστερα;

— Ὑστερα, εἶπε ὁ Βασίλης, ξέρω τὸ μονοπάτι τοῦ γκρεμοῦ, πού περνᾶει στὴν κορφὴ. Δὲν τό'χουν ἀκόμα πιασμένο, δὲν γίνεται νὰ τὸ πιάσαν. Μήτε τὸ ξέρουν. Καὶ νὰ τὸ ξέρανε, δὲν προφταίνανε νὰ τὸ πιάσουν — κ' εἶναι κι αὐτὸς ὁ καιρός...

— Σὰ νὰ λέμε, δηλαδή, νὰ φύγουμε πιά, εἶπε ὁ Λίλης. Πῶς τὸ μπορεῖτε;

— Πόσος δρόμος εἶναι ὡς ἐκεῖ; ρώτησε ὁ διμοιρίτης σὰ νὰ μὴ τὸν ἀκουσε.

— Ὡς τὸ γκρεμό;

— Ναι, ὡς τὸ γκρεμό.

— Ἀπὸ τώρα ὡς τὸ βράδυ, χωρὶς στάση.

— Κι ἀπὸ κεῖ στὴν κορφὴ; ρώτησε κάποιος.

— Ἡ κορφὴ εἶναι στὴν ἄλλη ἄκρη ἀπ' τὸ πέρασμα τοῦ

γκρεμοῦ. Φτάσαμε στὸ γκρεμό, φτάσαμε πιά στὴν κορφή, τοὺς ἐξήγησε ὁ Βασίλης.

— Δηλαδή, σὰ νὰ λέμε, δώδεκα-δεκατέσσερις ὥρες. . .

— Τόσο.

— Καλά. . . Πὲς ἐσὺ πὼς τὶς κάναμε αὐτὲς τὶς δεκατέσσερις ὥρες. Καὶ τὰ περάσαμε τὰ φυλάκια. Καὶ πὲς πὼς βγήκαμε στὴν κορφή. Ὑστερα;

— Ὑστερα πέφτουμε πίσω. . .

— Καὶ πίσω; Τί λὲς ἐσύ, δὲν τό 'χουν πιάσει;

— Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ; Δὲν πιστεύω νὰ πρόφτασαν. Εἶναι μεγάλα τὰ δάση, τί νὰ φυλάξουν; Δὲ μπορεῖ νὰ τὰ πιάσαν ἀκόμα, μήτε πιάνονται αὐτά, τέτοια δάση, τὰ περάσματα θὰ 'χουνε πιάσει.

— Καὶ λοιπόν, τὰ μεγάλα τὰ δάση, εἶπε κάποιος. Δηλαδή πάλι κλεισμένοι.

— Ὅχι, εἶπε ὁ Βασίλης. Ἀπὸ κεῖ περνοῦμε στὸν Πίνδο. Γλυτώσαμε.

— Γλυτώσαμε, εἶπε ὁ Φαρμάκης. Καὶ ποιὸς σοῦ λέει πὼς δὲν τὸν πήρανε καὶ τὸν Πίνδο;

— Ὅχι, ὄχι, εἶπε ὁ Λίλης. Οἱ δικοὶ μας εἶναι κεῖ. Τὸν κρατᾶνε τὸν Πίνδο.

— Τότε τί μᾶς λὲς ἐσὺ νὰ κάτσουμε δῶ; ρώτησε κάποιος.

— Νὰ κρατήσουμε καὶ μεῖς ἐδῶ. Αὐτό.

— Καὶ γὼ σοῦ λέω πὼς τὸν πήρανε καὶ τὸν Πίνδο, μουρμούρισε κάποιος. Ἀκουσέ την αὐτὴ τὴν ἡσυχία τριγύρω μας. . . Τέλειωσε ὁ πόλεμος. Μονάχα ἐμεῖς ἀπομείναμε. . .

— Δὲν ξέρω, μπορεῖ κι αὐτό, εἶπε ὁ Βασίλης. Μ' ἂν τὴν περάσουμε μεῖς αὐτὴ τὴν κορφή καὶ πέσουμε πίσω στὰ δάση, ὕστερα, ἂν τέλειωσαν ὅλα, σκορπίζουμε. . . Εἶναι καὶ τὰ χωριά. . . Τί νὰ σᾶς πῶ; . . .

— Καὶ πὼς μπορούμε ἐμεῖς νὰ τὴν περάσουμε τέτοια κορφή; Μὲ τέτοιο κρῦο; Μ' αὐτὰ τὰ πόδια; ἔκανε μιὰ τελευταία προσπάθεια ὁ Φαρμάκης. Ὅχι, δὲν τὸ μπορούμε. . .

— Ὅσο μπορούμε, ὅσοι μπορέσουμε, εἶπε ὁ Στρίμος καὶ σηκώθηκε. Τί τὰ φιλολογᾶτε δῶ πέρα;

— Τί ἔχουμε νὰ χάσουμε; εἶπε ὁ Βερβέρης καὶ σηκώθηκε κι αὐτός. Ἄν περάσουμε, ἂν ζήσουμε, πᾶμε στὸν Πίνδο, τοὺς βρίσκουμε. . .

— Καὶ μᾶς περνᾶνε στρατοδικεῖο, εἶπε κάποιος.

— Μονάχα ἐμένα. Ἐγὼ τὴν ἔδωσα τῇ διαταγῇ, εἶπε ὁ διμοιρίτης καὶ σηκώθηκε. Ξειναῖμε.

Σηκώθηκαν ὅλοι, κι ὁ Φαρμάκης. Κι ὁ Λίλης σηκώθηκε, δὲν εἶπε τίποτα, δὲν ἔκανε τίποτα. Φορτωθήκαν τὰ ὅπλα τους, τοὺς ἄδειους γυλιούς, τὰ λίγα τρῶφιμα ποὺ τοὺς ἔμειναν, συμμαζέψαν πάνω στὸ σῶμα τους τὰ κουρέλια τους, χτυποῦσαν στὸ χῶμα τὰ πόδια τους, ἀραίωσαν. Μερικοὶ κάνανε τὸ σταυρό τους μέσα στὸ σκοτάδι.

Ὁ Βασίλης μπροστὰ τοὺς ὀδηγοῦσε μέσ' ἀπ' τὸ δάσος. Ἄφησε τὸ μονοπάτι, ἔκοψε ψηλότερα, ἔπιασε τὸν ἀνήφορο, εὐθεία. Κάθε λίγο σταματοῦσε, κοίταζε γύρω, σὰ νὰ 'βλεπε μὲς στὸ σκοτάδι, ἔσκυβε κάτω, σὰ νὰ μυριζόταν τὸν τόπο — σταματοῦσαν ὅλοι. Κινοῦσε πάλι — κινούσανε πίσω του. Μέσ' ἀπ' τὰ τρύπια ποδήματα ποὺ φοροῦσαν, ἄλλοι κουρέλια δεμένα μὲ σπάγκους, τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν τους ξυλιάζανε. Ὁ ἀγέρας περνοῦσε μέσ' ἀπ' τὶς τριμμένες τους χλαῖνες. Ἐνας ξεπάγιασε. Σταθήκανε λίγο μπροστὰ του, τοῦ κλειῖσαν τὰ μάτια, ὕστερα πήρανε τὸ γυλιό του, ξεκίνησαν πάλι. Πάνω ἀπ' τὰ δέντρα ξημέρωνε ἕνα φῶς σκοτωμένο.

Ὁ Βασίλης σταμάτησε, στάθηκαν ὅλοι, μαζεύτηκαν γύρω του.

— Τὸ φυλάκιο, τοὺς εἶπε, τ' ἀφήσαμε δεξιά. Πάει αὐτό...

— Δρόμο τώρα γιὰ τ' ἄλλο, εἶπε ὁ διμοιρίτης.

— Καὶ πότε λές νὰ τὸ φτάσουμε; ρώτησε κάποιος.

— Τὰ βλέπετε; Τώρα βιάζεστε κιόλας, εἶπε κάποιος καὶ γέλασαν λίγο.

— Μιλᾶτε σιγά, εἶπε ὁ διμοιρίτης. "Ἡ, καλύτερα, μὴ μιλᾶτε ἀκόμα...

Ἐεκινήσανε πάλι, περπατοῦσαν ἀμίλητοι. "Ὅλο τὸ πρωί. Πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι φτάσανε στὴν ἄκρα τοῦ δάσους. Στάθηκαν ἐκεῖ, φάγαν ὄρθιοι λίγο ψωμί, ξεκίνησαν πάλι. Εἶχανε τώρα μιὰ πλαγιά ν' ἀνεβοῦνε, γυμνὴ κι ἀπότομη, πνιγμένη στὸ χιόνι — κ' ἔπεφτε ἀκόμα, ἐκεῖνο τὸ χιόνι τὸ πυκνό, τὸ παχύ, ποὺ πέφτει βουβά. Πηγαίνανε μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ πόδια. Κάθε βῆμα γινόταν βαρύτερο, δυσκολότερο. Κάθε λίγο σταματοῦσαν, βοηθοῦσανε, τραβοῦσανε κάποιον.

— "Αχ, ἄς μείνουμε λίγο, εἶπε ἡ Κατίνα.

Εἶταν ἡ τελευταία γυναίκα τῆς διμοιρίας τους π' ἀπόμεινε ζωντανή. Βραδυποροῦσανε στὴν οὐρὰ τῆς φάλαγγας μὲ τὸ Σατέλη — πάντα μὲ τὸ Σατέλη. Παλιότερα τοὺς εἶχανε κατηγορήσει στὴ συνέλευση τοῦ λόχου — ἐρωτοτροπίες καὶ μικροαστικά ὑπολείμματα. Τώρα τῆς πῆραν τὸ γυλιό, κάποιος ἄλλος φορτώθηκε τὴν κουβέρτα της.

— Δῶ μου τὸ ὄπλο σου, τῆς εἶπε ὁ Σατέλης. 'Ἐδῶ στὸν ἀνήφορο λίγο.

Στάθηκαν. Σήκωσε τὰ δυὸ της τὰ χέρια καὶ τοῦ τράβηξε τὴ μάλλινη κουκούλα, ποὺ τοῦ σκέπαζε ὄλο τὸ πρόσωπο, ἀργὰ καὶ τὴν ἴσιαζε. Χαμογέλασαν ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Τοῦ ἔδωσε τὸ ντουφέκι της. Πιάστηκαν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ κίνησαν νὰ φτάσουν τὴ φάλαγγα.

Δὲ χρειάστηκε νὰ τὸ κουβαλάει πολὺ. Σὲ λίγο στάθηκε, ἀκουμπώντας τὴν πλάτη του σ' ἓνα βράχο. Ὑστερα κάθισε κάτω μὲ τὴν πλάτη του, τὸ κεφάλι του ἀκουμπισμένο στὸ βράχο. Ἡ Κατίνα ἔβαλε τὶς φωνές, σταμάτησαν ὅλοι.

— Σήκω ἀπάνω, θὰ ξεπαγιάσεις, πρόσταξε ὁ διμοιρίτης.

Ἐὸ Σατέλης χαμογελοῦσε.

— "Ἐχω μιὰ ζέστη, εἶπε. Εἶναι καλὰ...

Ἐὸ Βασίλης ὁ Μουλαρᾶς ἔτρεξε κοντά του. Τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια, τὸν τίναξε.

— Φτάνουμε στὸ φυλάκιο... Στὸ φυλάκιο... Κώστα...

Ἐὸ Σατέλης τὸν κοιτοῦσε, δὲν σηκωνόταν. Χαμογελοῦσε πάντα, εἶχε μιὰ ζέστη καὶ τὰ μάτια του βασιλεύανε μακριά, σὰ νὰ νύσταζε. Ἐὸ Βασίλης τὴν ἤξερε αὐτὴ τὴ ζέστα κι αὐτὴ τὴ νύστα πρὶν ἀπ' τὸ ξεπάγιασμα — ὅλοι τὴν ξέρανε πιά. Τ' ἄφησε τὰ χέρια, τοῦ ἔδωσε ἓνα μπάτσο, δεύτερον — μάταια. Ἐὸ Σατέλης ἔγειρε δίπλα. Τὸν ἄρπαξε τότε στὴν ἀγκαλιά του, κόλλησε τὰ χεῖλη του στὸ στόμα του. Τὰ χέρια τοῦ Σατέλη κρεμαστήκανε κάτω. Τὸν ἀκούμπησε στὸ χῶμα σιγά, σὰ νὰ τὸν ξάπλωνε, τοῦ ἔκλεισε τὰ μάτια, τὸ δικό του τὸ πρόσωπο εἶταν λουσιμένο στὰ δάκρυα — τραβήχτηκε παραπέρα νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Ἡ κραυγὴ τῆς Κατίνας ξέσκισε τὴν ἐρημία τοῦ τόπου. Στάθηκαν ὅλοι, κάπως περισσότερο, μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸ Σατέλη τὸ φοιτητή, μὲ τὰ βιβλία καὶ τὰ ποιήματα, τὴν ἐπανάσταση, τὴν Κατίνα καὶ τὰ μικροαστικά ὑπολείμματα — τὸν κοιτοῦσαν ποὺ τὸν σκέπαζε τὸ χιόνι, κάτω ἀπὸ κεῖνο τὸν ὀλόγυμνο βράχο. Ὑστερα, κάποιος ἔσκυψε, τὸν γύρισε, τοῦ ἔβγαλε τὸ πουλόβερ — τὸ ἔδωσανε στὸ Βερβέρη, τὸ φόρεσε. Ὑἄξανε στὶς τσέπες του — τὰ ἔδωσαν ὅλα σ' αὐτὴν. Κάποιος τοῦ ἔβγαλε καὶ τὴν κουκούλα, τῆς τὴν ἔδωσαν αὐτηνῆς, τὴν φόρεσε μὲ τὸ ζόρι. Πῆραν

ἀπὸ τὸ γυλιό του τὸ λίγο ψωμί καὶ τὶς σφαῖρες, ὁ Βασίλης μπῆκε μπροστά, ὁ διμοιρίτης ἔμεινε πίσω-πίσω, κινήσανε πάλι. Ἡ Κατίνα ἔκλαιγε καὶ τὰ δάκρυά της τρέχανε μέσα στὴν κουκούλα τοῦ Σατέλη.

Καὶ περπατούσανε πάλι. Ὅλο τὸ μεσημέρι. Μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ πόδια σ' αὐτὴ τὴν πλαγιά, ὥσπου φτάσανε πάλι σὲ δασωμένο μέρος. Πέσανε τότε ξέπνοοι πάνω στὰ δέντρα, ἀκουμπούσανε τὶς πλάτες τους στοὺς κορμούς, τοὺς ἀγκάλιαζαν νὰ σταθοῦνε ὀρθοί.

— Μὴ στέκεστε δῶ, εἶπε ὁ Βασίλης. Φτάσαμε στὸ φυλάκιο.

— Κουράγιο, παιδιά, εἶπε κι ὁ διμοιρίτης. Νὰ τὸ περάσουμε γρήγορα. Ἀραιωθεῖτε. Γρήγορα. Ἀμίλητοι.

— Σταθεῖτε, εἶπε ὁ Λίλης καὶ βγήκε μπροστά. Στάθηκε, γύρισε τὸ κεφάλι του, τοὺς κοίταξε ὅλους. Σύντροφοι... θὰ τὸ χτυπήσουμε αὐτὸ τὸ φυλάκιο.

Εἶταν ἔτοιμος νὰ τοὺς θυμίσει τὸ λόγο τῆς ἐπαναστατικῆς τους τιμῆς νὰ μὴν ἀφήσουνε τὸ βουνό. Εἶταν ἔτοιμος γι' αὐτὴ τὴ μάχη. Ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα ποὺ ξεκίνησαν καὶ δὲν ξαναμίλησε, τὴ σχεδίασε μέσα στὸ νοῦ του αὐτὴ τὴ μάχη, μιὰ νίκη, νὰ στήσουν φυλάκιο ἐκεῖ, νὰ σταθοῦν, νὰ ξαναρχίσουν ἐκεῖ, νὰ τὸν ξαναρχίσουν ἀπὸ κεῖ τὸν πόλεμο σ' αὐτὸ τὸ βουνό, μὲ τὰ ἐφόδια ποὺ θὰ παῖρναν, μὲ τὰ σκορπισμένα τμήματα ποὺ θὰ μαζεύονταν, μὲ τὶς ἐνισχύσεις ποὺ θὰ φτάναν σὲ λίγο — θὰ φτάναν σὲ λίγο. Τὰ δανεισμένα λόγια εἶχαν τελειώσει, δὲν εἶχε καθόλου λόγια. Ἄνοιξε τὰ χέρια του σὰ νὰ τοὺς ἀγκάλιαζε, τὸ πρόσωπό του ἀκέραιο γίνθηκε φῶς.

— Θὰ τὸ χτυπήσουμε, σύντροφοι... Σύντροφοι...

Ὁ μικρὸς του στρατὸς στεκόταν μπροστά του, ἀσάλευτος, ἀπρόθυμος. Τὸν εἶχανε κάνει τὸν περισσότερο δρόμο,

κοντεύανε πιά στὴν κορφή τῆς σωτηρίας. Κανένας δὲ μίλησε, μέναν ὅλοι μὲ τὰ μάτια σκυμμένα. Ὑστερα, σὰν ὅλοι μαζί, τὰ σηκώσανε, ζητούσανε τοῦ Βασίλη τὰ μάτια. Σήκωσε τὸ κεφάλι του, γύρισε, κοιτοῦσε τὸ διμοιρίτη — ὅλα τὰ μάτια καρφώθηκαν ἀπάνω του. Στεκότανε δίπλα στὸ Λίλη καὶ κείνη ἢ βαθιὰ χαρακιά του στὰ φρύδια φαινότανε ν' αὐλάκωνε ὅλο τὸ μέτωπο. Ἡ σιωπὴ φαινότανε νὰ ἔπηξε, σὰ νὰ πάγωσε γύρω τους.

— Ἐεκινᾶμε, εἶπε ὁ διμοιρίτης σὲ λίγο.

— Τὸ φυλάκιο, εἶπε ὁ Λίλης. Καὶ θὰ τὸ πάρουμε... Ἐκανε ἓνα βῆμα μπρός.

Ὁ διμοιρίτης ἔκανε ἓνα βῆμα πρὸς τὰ πίσω. Γρήγορα, δυνατά, ζυγιασμένα, τὸν χτύπησε πίσω στὸ κεφάλι μὲ τὴ λαβὴ τοῦ πιστολιοῦ του. Ὁ Λίλης ἔγειρε μπρός, δεύτερο χτύπημα κ' ἔπεσε.

— Ἐμπρός... Στὴ γραμμὴ... Προχωρεῖτε, εἶπε ὁ διμοιρίτης.

Ἡ ὀμάδα στεκόταν ἀκόμα, ἀσάλευτη σὰ ριζωμένη, μὲ τὸν ἐπίτροπο μπροστά στὰ πόδια της. Ὁ Βασίλης κίνησε πρῶτος, μπῆκε μπροστά, οἱ ἄλλοι πήγανε πίσω του, ὁ διμοιρίτης ἔμεινε τελευταῖος. Ὁ Βερβέρης πήγε, στάθηκε δίπλα του. Κοιταχτήσανε στὰ μάτια.

— Πὲς πὼς τὸ ἴκανα γώ, εἶπε ὁ Βερβέρης — αὐτὸς ποὺ τὰ ἴδινε ὅλα.

Ὁ διμοιρίτης ἄπλωσε τὸ χέρι του στὸν ὤμο του, πήγαν ἔτσι κοντὰ στοὺς ἄλλους.

Ἐεκίνησαν. Περπατούσανε τώρα μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο — ὁ νεκρὸς ἐπίτροπος βάραινε πάνω στὶς πλάτες τους. Μέσα στὸ μέρος τὸ δασωμένο, ποὺ βρισκόνταν ἀκόμα, εἶτανε λίγο καλύτερα — δὲν εἶχαν ἐκεῖνο τὸ χιόνι ποὺ τοὺς κουκούλωνε καὶ τοὺς ἔπνιγε. Σὲ λίγο περνοῦσαν ψηλότερα

ἀπ' τὸ φυλάκιο, ἔξω ἀπ' τὸν κλοιὸ τοῦ στρατοῦ. Τὸ κρῦο δυνάμωνε. Σηκώσανε τὰ κεφάλια τους, πετάξανε τοὺς νεκροὺς πού τοὺς βάραιναν, νὰ λευτερώσουν τὶς πλάτες τους, νὰ γρηγορέψουνε τὸ περπάτημα, νὰ φτάσουν.

— Ὡς τὸ βράδυ θὰ πεθάνω κ' ἐγώ, εἶπε ἡ Κατίνα καὶ στάθηκε.

Σταθήκανε, τὴν ἀρπάξανε, τὴν τράβηξαν, ξεκίνησαν πάλι. Κάθε λίγο ἔπρεπε τώρα νὰ σταματοῦνε, νὰ μαζεύουν τὴ μικρὴ τους φάλαγγα πού 'σπαζε, νὰ χαστουκίζουν, νὰ σηκώνουν κάποιον πού καθότανε κάτω. Ὅλο τ' ἀπόγεμα. Κατὰ τὴν ὥρα πού πῆρε καὶ βράδιαζε τὰ δέντρα ἀρχίσαν κι ἀραίωσαν.

— Παιδιά, βγήκαμε πάνω. . . Μπαίνουμε τώρα στὸ μονοπάτι, ἀκούσανε μπρὸς τὴ φωνὴ τοῦ Βασίλη.

Περπατήσανε λίγο, βγήκαν ἀπὸ τὰ δέντρα, νὰ τὸ δοῦνε τὸ μονοπάτι. Κανένα μονοπάτι δὲν εἶτανε, καμιὰ κορφὴ τῆς σωτηρίας. Δὲ χιόνιζε ἐκεῖ. Ἕνας τόπος ὀλόγυμνος ἀπλωνόταν μπροστά τους, ἴσιος πέρα γιὰ πέρα καὶ λυσσασμένος ἀγέρας τὸν ἔδερνε, σήκωνε σκόνη τὸ χιόνι καὶ τό 'παιζε. Τὸ σύνορό του ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ χανόταν, δὲ βλέπανε σύνορο, δὲ φαινότανε κανένα σύνορο σ' αὐτὸ τὸν τόπο, τίποτα δὲ φαινότανε, ἓνα χάος μονάχα μπροστά τους καὶ τὸ χιόνι πού σήκωνε ὁ ἀγέρας καὶ τό 'παιζε. Τὸ τρόμαξαν ὅλοι αὐτὸ τὸ τίποτα π' ἀπλωνότανε μπρὸς τους, κάνανε πίσω, νὰ ξαναμποῦνε στὰ δέντρα.

— Προχωρεῖτε, ἀκούστηκε πίσω ὁ διμοιρίτης μ' ὅση φωνὴ τοῦ 'χε μείνει.

Προχώρησαν. Τὸ δάσος χάθηκε πίσω τους, ξαφνικά, σὰ νὰ ρουφήχτηκε. Τοὺς τύλιξε ἡ καταχνιά. Βρίσκονταν τώρα πάνω σὲ κείνη τὴν ἄπλα, πίσω καὶ μπρὸς τους δὲν εἶτανε τίποτα καὶ κάθε βῆμα πού κάναν ὅλο καὶ βούλιαζαν μέσα

στὸ χάος της. Ξεχυθήκανε μπρὸς, σὰν ἓνα κοπάδι λαχταρισμένα ζῶα. Σέρνονταν ὅλοι, σέρνοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Δὲν πηγαίνανε πιὰ πουθενά. Ὁ κόσμος, ἐπανάσταση, διαταγές, πόλεμος, ὁ στρατός, τὰ φυλάκια, κορφὴ, σωτηρία, ὅλα-ὅλα εἶχαν τελειώσει στὴν ἄκρη ἐκείνου τοῦ δάσους πού βούλιαξε. Οὐρλιάζοντας πίσω τους, ἓνας ἄσπρος θάνατος τοὺς κυνήγαγε. . .

— Ἐγὼ θὰ πεθάνω ὡς τὸ βράδυ, εἶπε ὁ ἐπιλοχίας, ὁ Κύρκας. Ἐκαμε λίγο νὰ σηκωθεῖ, κοίταξε γύρω του μὲ τὰ σβησμένα του μάτια κ' ἔπεσε πάλι.

Ὁ Κύρκας εἶτανε μόνιμος στὸ στρατό. Καὶ τὸν ἀγαποῦσε — ὅλα του τ' ἀγαποῦσε, τὴν πειθαρχία, τὴν τάξη, τὸν κανονισμό, τὶς γυαλισμένες ἀρβύλες, τὰ στρατιωτάκια, τοὺς λοχαγούς, τὴν ἀναφορὰ τὸ πρωί. Καὶ τώρα, πὼς θὰ πεθάνει ὡς τὸ βράδυ, γιὰ τὴν τάξη τοὺς τό 'πε, σὰ νὰ 'δινε τὴν ἀναφορὰ του.

— Ὅλοι θὰ ψοφήσουμε δῶ. . . Ἀπόφα κ' ἐμεῖς, εἶπε ὁ λοχίας, ὁ Δημάκης.

Κι ὁ Δημάκης μόνιμος εἶταν. Λωποδύτης, ἀγαπητικός, τύραννος στὸ στρατόνα, εἶχε τώρα δυὸ παράσημα στὸν Ἐμφύλιο Πόλεμο, καὶ τὰ δυὸ προκινδυνεύοντας γιὰ τοὺς ἄντρες τῆς διμοιρίας τους. Πῆγε κοντὰ στὸν Κύρκα, γονάτισε δίπλα του. Εἶτανε πάλι μούσκεμα στὸν ἰδρώτα, κάτω ἀπ' τὶς κουβέρτες του ἔτρεμε ὀλόκληρος. Τοῦ σκούπισε τὸ μέτωπο μὲ τὴν πετσέτα πού 'ταν πεταγμένη δίπλα, τοῦ ἔσιαξε τὶς κουβέρτες, ἔσκυψε πάνω του.

— Θέλεις τίποτα; Ἐπιλοχία. . .

Ὁ Κύρκας δὲν ἀποκρίθηκε. Ἐπεφτε πάλι σὲ βύθος. Ὁ

Δημάκης σηκώθηκε, κοίταξε γύρω τους στρατιώτες μέσα στη σκηνή.

— Τέλειωσε τὸ κονιάκ; ρώτησε κάποιος.

Τὸ κονιάκ τὸ ἔχανε τελειώσει μετὰ τὴν διανομὴ τῆς περασμένης μέρας. Ὁ Δημάκης ἔσκυψε, πῆρε τὸ δικό του τὸ παγούρι, πῆγε πάλι κοντὰ στὸν Κύρκα, τ' ἀναποδογύρισε στὸ στόμα του. Σηκώθηκε, τοὺς κοίταξε πάλι, τίναξε τὸ παγούρι του ἀνάποδα, τὸ πέταξε στὴν ἄκρη.

— Μὴν τὸν ἀφήνετε μόνο του, τοὺς εἶπε βγαίνοντας.

— Πάει ὁ Κύρκας. . . Ὁ καλὸς ὁ Κύρκας, μουρμούρισε ἕνας καὶ κουλουριάστηκε στὶς κουβέρτες του.

Ὁ Δημάκης μπῆκε στὴν ἄλλη σκηνή. Εἶτανε καὶ κεῖ μερικοὶ καὶ τουρτούριζαν.

— Τί δὲ δοκιμάζεις πάλι, μωρὲ Γιαννούλη, εἶπε κάποιος.

— Τί νὰ δοκιμάσω, μωρέ; Δὲν ἔχω ἀσύρματο. Ἀπὸ χτὲς ἀκόμα. Πάρτε το ἀπόφαση.

Ὁ ἀσυρματιστὴς Γιαννούλης εἶχε περάσει τὸν Ἐμφύλιο Πόλεμο σὲ ζεστοὺς καταυλισμοὺς, κοντὰ σ' ἐφοδιασμοὺς καὶ σὲ Διοικήσεις. Τὸ ἔχε σίγουρο πὼς θὰ πῆγαινε ἔτσι ἴσαμε τὸ τέλος. Ἡ ἀπίστευτη περιπέτεια νὰ βρῖσκεται τῶρα δῶ πάνω τὸν τρέλαινε χειρότερα ἀπὸ τὸ κρῦο.

— Δὲν γίνεται τίποτα; τὸν ρώτησε καὶ ὁ Δημάκης.

— Δὲν γίνεται τίποτα, λοχία, εἶπε ὁ Γιαννούλης. Ἐπρεπε νὰ μ' ἀφήνατε χτὲς νὰ κατέβω. Τώρα κλειστήκαμε δῶ. . .

— Ρίξε μιὰ φωτοβολίδα, εἶπε ἕνας στρατιώτης.

— Ἀπαγορεύεται φωτοβολίδες, εἶπε ὁ Δημάκης.

— Θὰ πεθάνουμε λοιπόν. . .

Εἶταν ἡ τρίτη μέρα ποὺ τὸ μικρὸ τμημα τοῦ κυβερνη-

τικοῦ στρατοῦ βρισκότανε πάνω σὲ κεῖνο τὸ πέρασμα τῆς κορφῆς. Δυὸ στοιχεῖα πολυβόλου, δυὸ στοιχεῖα πεζικοῦ, ἕνας ἀσύρματος.

Ὁ λοχαγὸς τοὺς εἶτανε καὶ αὐτὸς ἀπὸ κεῖνα τὰ μέρη, ὅπως ὁ Βασίλης ὁ Μουλαρᾶς — καὶ τὰ ἔξερε. Τὸ ἔξερε καὶ αὐτὸς πὼς ἔχει ἕνα τέτοιο μονοπάτι στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, πάνω στὸ γκρεμὸ — τὸ ἔχε ἀκούσει μικρὸς μέσα σὲ παλιὲς ἱστορίες γιὰ καραβάνια, ἀγωγιάτες, κλέφτες καὶ δράκους. Ἐψάξε, τὸ βρῆκε πάνω στὸ χάρτη, τὸ σημείωσε καλά, πῆρε τὸ χάρτη, σηκώθηκε καὶ πῆγε στὴ Διοίκηση τοῦ τάγμα-τος — νὰ τὸ πιάσουν αὐτὸ τὸ πέρασμα, πρὶν ἀκόμα τελειώσουν οἱ μάχες στὰ χαμηλῶματα τοῦ βουνοῦ.

— Μόνο ἀπὸ κεῖ μποροῦνε νὰ πᾶνε. . .

Ὁ λοχαγὸς εἶτανε νέος. Καὶ μισοῦσε τοὺς κομμουνιστὲς — δικό του μίσος. Ἐφεδρος, πρώτη φορὰ πολεμοῦσε — καὶ πολεμοῦσε σὰν ὅλος ὁ πόλεμος νὰ κρινόταν ἀπ' αὐτόν, ἀπὸ τὸ δικό του τὸ μίσος.

— Καὶ δὲν πᾶνε; εἶπε ἡσυχα ὁ ταγματάρχης καὶ οὔτε κοίταξε τὸ χάρτη ποὺ τοῦ ἔδειχνε. Ποῦ θὰ πᾶνε; Θὰ πεθάνουν ἀπὸ τὸ κρῦο.

Ὁ ταγματάρχης εἶτανε μόνιμος. Γερασμένος μέσα στοὺς πολλοὺς πολέμους τῆς γενιᾶς του, δὲν τοὺς ἔβρισκε καμιὰ νοστιμιὰ — νικητὲς, νικημένοι, οἱ νεκροὶ ποὺ πληθαίνουν, οἱ ζωντανοὶ ποὺ ξεχνᾶνε καὶ πάλι τὰ ἴδια. Ἐτοῦτος εἶταν ὁ τελευταῖος του πόλεμος πρὶν ἀπὸ τὴ σύνταξη.

— Τὸ κρῦο, μάλιστα, εἶπε καὶ ὁ λοχαγὸς. Μὰ δὲν εἶναι βέβαιο πὼς θὰ ψοφήσουν ὅλοι τοὺς ἀπ' τὸ κρῦο. . .

— Κ' οἱ δικοὶ σου ποὺ θέλεις νὰ στείλεις; Δὲν παγώνουν αὐτοί;

Ὁ λοχαγὸς τράβηξε λίγο τίς πλάτες. . . σωστὸ καὶ αὐτό, μὰ τὴ θέση.

— Θα βαστάξουν, εἶπε. Σήμερα, αὔριο, μιὰ-δυὸ μέρες, ὅσο πού νά πᾶμε καὶ μεῖς — θα βαστάξουν.

— Λογάριασε, τίς διπλές, τίς τριπλές, εἶπε ὁ ταγματάρχης. Πάντα τίς διπλές λογάριαζε. . .

Ἄλοχαγός — πάλι τίς πλάτες — κι αὐτὸ σωστό, μὰ τὴ θέση.

— Θα διαλέξω καλοὺς, ψωμωμένους, εἶπε. Καὶ τὸν ξέρετε, τὸν ἐπιλοχία τὸν Κύρκα.

— Πάλι τὸν Κύρκα, μωρὲ παιδί μου;

— Δὲν ἔχω καλύτερον.

— Καλύτερον. . . Αὐτοὶ οἱ καλύτεροι χάνονται πάντοτε στὸν πόλεμο ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Φιλοκτῆτη, σ' ὅλους τοὺς πολέμους, αὐτοί, λοχαγέ. . . Μὰ δὲν εἶναι ἔντιμο νὰ τοὺς σκοτώνουμε μεῖς, μὲ τὰ χέρια μας. . . ἐπειδὴς εἶναι καλύτεροι. . .

Ἄλοχαγός δὲν τὸν ἤξερε ποιὸς εἶταν αὐτὸς ὁ Φιλοκτῆτης. Τράβηξε πάλι τίς πλάτες του, ἀνοιξε λίγο τὰ χέρια — τὴ θέση.

Σωπάσαν. Ἄλοχαγός στεκόταν ὄρθιος μὲ τὸ χάρτη στὰ χέρια — ἤθελε νὰ πιάσουν αὐτὴ τὴ θέση. Κ' ἤθελε νὰ στείλει τὸν Κύρκα. Ἄταγματάρχης σήκωσε τὰ μάτια του, τὸν κοίταξε μιὰ φορά, σὰ νὰ τὸν μετροῦσε. Ξανάσκυψε τὸ κεφάλι μὲ τ' ἄσπρα μαλλιά. Ἄλοχαγός εἶχε δίκιο. Καὶ γιὰ τὴ θέση καὶ γιὰ τὸν Κύρκα — ξανασήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ τὸν κοίταξε.

— Νὰ τὴν πιάσεις τὴ θέση, εἶπε. Στείλε τους. Καὶ τὸν Κύρκα.

— Κ' ἓναν ἀσύρματο, εἶπε ὁ λοχαγός.

— Ἀσύρματο;

— Μάλιστα. Νὰ μὴ ρίξουν ἀπὸ κεῖ φωτοβολίδες.

Ἄταγματάρχης σηκώθηκε.

— Σωστά, λοχαγέ. Τὸ Γιαννούλη θὰ στείλεις.

— Νομίζετε; Αὐτὸ τὸ μόμολο;

Ἄταγματάρχης ἤξερε πὼς αὐτὸς ὁ Γιαννούλης εἶτανε σπιοῦνος τοῦ λοχαγοῦ. Ἐριξε στὸ τραπέζι τὸ μολύβι πού κρατοῦσε στὰ χέρια του. Τὸ χεῖλι του ἔτρεμε λίγο.

— Δὲ νομίζω τίποτα, εἶπε. Διαταγὴ τοῦ Τάγματος — κ' ἡ φωνὴ του εἶταν ἐχθρική, σάμπως νὰ ἔτανε νὰ ξεπληρώσει τὸν Κύρκα μ' αὐτὴ τὴν πράξη δικαιοσύνης γιὰ τὸ Γιαννούλη.

Τὴν ἴδια μέρα ἡ μικρὴ δύναμη τοῦ κυβερνητικοῦ στρατοῦ ἔφυγε γιὰ τὴν κορφή. ἌΚύρκας δὲ θέλησε νὰ τὸ πεῖ πὼς εἶταν ἄρρωστος — κρυωμένος. ἌΔημάκης τὸ ἔξερε, πῆγε πάλι μαζί του.

— Πάρτε μπόλικο κονιάκ, τοὺς εἶχε πεῖ ὁ λοχαγός. Γιὰ δυὸ μέρες, γιὰ τρεῖς.

Πῆραν γιὰ τέσσερις μέρες, γιὰ πέντε, ὅσο μποροῦσαν νὰ κουβαλήσουν. Μὲ τὴν ξαφνικὴ παγωνιά τὴ δευτέρη μέρα τὸ ἔχαν τελειώσει.

— Καὶ σπέρτο νὰ πάρετε.

Καὶ σπέρτο πῆραν, πολὺ. Τὸ ξοδέψαν γιὰ τοὺς πρησμένους, τέλειωσε κι αὐτό.

— Ἐπιμελητεῖα μὴν περιμένεις ἐκεῖ πάνω, ἐπιλοχία, ὅσο νὰ ῥθοῦμε. Πάρε φαί, λιπαρά, σοκολάτα.

Πῆρε. Δὲ βοηθῆσαν σὲ τίποτα.

— Τὰ σκαπανικά τὰ πῆρες;

ἌΟλα τὰ ἔχε πάρει ὁ Κύρκας. Πέρασαν μιὰ νύχτα στὸν μικρὸ καταυλισμὸ στὸ τελευταῖο φυλάκιο, ζεσταθῆκανε στὰ καλύβια, ξεκουράστηκαν. Τὴν ἄλλη μέρα ἔφτασε πάνω μὲ τὴ μικρὴ του δύναμη. Ἐδωσε τὸ σῆμα μὲ τὸν ἀσύρματο πού λειτουργοῦσε ἀκόμα, ἔστησε τὰ πολυβόλα του ἀκριβῶς ἀπάνω στὸ πέρασμα, ὀργάνωσε θέσεις, ἔβγαλε σκοπιῆς ἀπάνω

στο πλάτωμα ὡς ἐκεῖ π' ἀρχίζαν τὰ δέντρα. Τὰ ἔκανε ὅλα σωστά καὶ μὲ τάξη, ὅπως εἶναι στὸν κανονισμό. Τῆ νύχτα ἤρθε τὸ κρῦο, τοῦ τὰ χάλασε ὅλα. Οἱ στρατιῶτες ξυλιάσανε μέσα στὶς σκηνές, οἱ μικρὲς φωτιές μέσα στὰ κράνη δὲ βοήθουσαν σὲ τίποτα, οἱ περιπολίες δὲν ξεμύτισαν πέρα ἀπ' τὸ μονοπάτι, τρεῖς σκοποὶ τοῦ πάθαν κρουοπαγήματα. Τὸ πρῶν τὰ ὅπλα, τὰ πολυβόλα βρέθηκαν κοκαλωμένα, τὰ λάδια πῆξανε μέσα, ὁ πάγος εἶχε σκεπάσει τὰ ὀρύγματα. Χωρὶς βλαστήμιες, χωρὶς βιασύνη, ἐπίμονα, ἡμερα, χωριάτικα, αὐτὸς ξανάρχισε μὲ ψηλὸ πυρετό.

— Πέτρο, εἶσαι ἄσχημα, εἶπε ὁ Δημάκης. Νὰ σὲ κατεβάζαμε στὸ φυλάκιο;

— Κάνε τῆ δουλειά σου, λοχία, εἶπε αὐτός.

Τὸ μεσημέρι ὁ πυρετός του ἀνέβηκε στὰ σαράντα, στάθηκε ὀρθὸς ὡς τὸ βράδυ, ἔστειλε μιὰ ομάδα, φέρανε ξύλα, ἀνάψαν φωτιές — δὲ βοήθουσαν. Ἐπιθεώρησε τὶς σκηνές, τὶς σκοπιές, τοὺς πρησμένους, τοὺς ἔδωσε ὅλο τὸ σπέρτο. Μοιράσανε τὸ τελευταῖο κονιάκ, ἤπιε τὸ δικό του μονορούφι, κοιμήθηκε ἀμέσως, παραμιλοῦσε ὅλη τῆ νύχτα. Τὸ πρῶν τῆς τρίτης μέρας ἔκανε νὰ σηκωθεῖ, βγῆκε ὡς τ' ἀνοιγμα τῆς σκηνῆς — ἔπεσε πιά. Φώναξε τὸ Δημάκη.

— Πάρε τῆ διοίκηση, Σωτήρη, μπόρεσε κ' εἶπε. Κράτα τῆ θέση... Ὅσο νὰ ῥθοῦν... Καὶ τὰ παιδιὰ... Σωτήρη...

Δὲν ξανάνοιξε τὸ στόμα του ὡς τὸ μεσημέρι πού τοὺς εἶπε πὼς θὰ πέθαινε. Ἡ μικρὴ μονάδα εἶχε ὀλότελα παραλύσει. Οἱ στρατιῶτες γυρνούσανε σὰν τρελοὶ, μπαίνανε στὶς σκηνές, κουκουλωνόνταν μὲ τὶς κουβέρτες τους, τὰ κόκαλά τους ἀρχίζανε καὶ πονοῦσαν, τότε κάνανε νὰ βγοῦνε, ξεπάγιαζαν, ξαναμπαίνανε μέσα, πονοῦσαν πάλι τὰ κόκαλά τους.

— Ἄς κάνουμε κάτι, εἶπε ἓνας στρατιώτης. Νὰ μὴν πεθάνουμε ἔτσι.

— Τί νὰ κάνουμε, μωρὲ παιδί μου, εἶπε ὁ Δημάκης.

— Νὰ κατεβάζαμε τουλάχιστο τὸν ἐπιλοχία στὸ φυλάκιο. Νὰ μὴ μᾶς πεθάνει ἐδῶ, εἶπε ὁ Σαββόπουλος.

Ὁ Σαββόπουλος εἶτανε τεράστιος, ἓνας γίγαντας πού ἔτρεμε τώρα. Μποροῦσε νὰ τὸ ἔχει γιὰ σίγουρο — θὰ τὸν βάζανε στὴ μεταφορὰ καὶ περνοῦσε στὸ φυλάκιο τῆ νύχτα.

— Θὰ σᾶς μείνει στὸ δρόμο. Μὴν κάνετε τέτοια πράγματα, εἶπε ὁ Κρίκελος.

Εἶτανε ξερακιανός, λειψανάβατος — μποροῦσε νὰ τὸ ἔχει γιὰ σίγουρο, δὲν τὸν βάζανε αὐτὸν στὴ μεταφορὰ.

Ὁ Δημάκης πῆγε νὰ χαμογελάσει στραβώνοντας λίγο τὰ χεῖλια.

— Ἔτσι κι ἄλλιῶς θὰ πεθάνει, εἶπε κάποιος. Ἐμεῖς τί κάνουμε νὰ τῆ βγάλουμε αὐτὴ τῆ νύχτα;...

— Πᾶμε κάτω στὸ φυλάκιο, εἶπε κάποιος.

— Στρατοδικεῖο.

— Στρατοδικεῖο, ναί... Μὰ θὰ λυπηθοῦνε — δὲν μπορεῖ.

Εἶταν ἓνα στρατιωτάκι, ὁ μικρότερος ἀπ' ὅλους, ἓνα παιδί. Ὁ Δημάκης γύρισε καὶ τὸ κοίταξε — τὸ λυπήθηκε πολὺ.

Ὁ Βαλάκης ὁ δεκανέας βγῆκε μπροστά.

— Ν' ἀφήσουμε τῆ θέση, λοχία. Νὰ κατεβοῦμε πιὸ κάτω, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά. Τὸ πρῶν ξαναρχόμαστε.

Ὁ Βαλάκης εἶτανε δάσκαλος. Βαρὺς ἄνθρωπος, δύσκολος, ἴσιος. Ὅλοι τὸ ἔχανε σκεφτεῖ — κανέναν δὲν τὸ ἔπε. Ἡ σιωπὴ φαινότανε νὰ ἔπηξε, σὰ νὰ πάγωσε γύρω τους.

— Θὰ μᾶς μαρτυρήσει αὐτὸς ὁ Γιαννούλης, εἶπε σὲ λίγο ὁ ἀνέσωτος, ἐκεῖνος ὁ Κρίκελος.

— Κάμε το λοχία, εἶπε ὁ Βαλάκης, σὰ νὰ μὴν ἄκουσε. Τόσες ψυχὲς ἐδῶ στὸ λαιμό σου. . .

Γύρισε κ' ἔφυγε — οἱ ἄλλοι σκορπίσαν. Ὁ Δημάκης ἔμεινε κεῖ μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο. Ὑστερα τυλίχτηκε στὴ μαντύα του, τὸν εἶδαν πού πῆρε τὸ μονοπάτι. Τράβηξε ὡς τὴν ἄκρη — κατέβαινε. Στάθηκε κεῖ μιὰ στιγμή, κοίταξε γύρω του, πίσω του, σὰ νὰ τὸν μέτραγε αὐτὸν τὸν κατήφορο — ὕστερα ἄρχισε καὶ κατέβαινε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ. Κατέβηκε πιὸ κάτω, προχώρησε ἀκόμα. Πάνω στὴν κορφή ἀκουγόταν ὁ ἀγέρας πού 'χε ἀρχίσει καὶ λύσσαζε. Ἐδῶ εἶταν ἓνα βαθούλωμα, ὁ ἀγέρας κοβόταν, τὰ βράχια ἀπὸ πάνω τὸ σκέπαζαν. Γύρισε, κοίταξε ὅλο τὸ μέρος — εἶταν στ' ἀλήθεια ἡμερότερο λίγο.

Ὁ Βαλάκης μπῆκε στὴ σκηνὴ τοῦ Γιαννούλη. Εἶτανε πάντα πεσμένος στὴν ἄκρη, κουκουλωμένος μὲ τὴ χλαίνη καὶ τὶς κουβέρτες του. Κανένας ἄλλος δὲν εἶτανε μέσα. Ὁ Βαλάκης πῆγε κοντά του, γονάτισε δίπλα του. Ὁ Γιαννούλης ἀνασηκώθηκε λίγο, τὸν κοίταξε — πῆγε κάτι νὰ πεῖ. Εἶδε τὸν ἄλλο πού γύρισε τὸ κεφάλι του κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῆς σκηνῆς, ἓνας τρόμος πέρασε μέσ' ἀπ' τὰ μάτια του.

— Ἐσύ τὸν χάλασες τὸν ἀσύρματο; εἶπε ὁ δάσκαλος.

Δὲν ἀρνήθηκε, δὲν εἶπε τίποτα, εἶχε παραλύσει. Ὁ Βαλάκης ἔσκυψε πάνω του, ἄπλωσε τὰ χέρια του καὶ τοῦ 'πιασε τὸ λαιμό. Τὰ 'σφιξε, δυνατά, δυνατότερα. Τότε τράβηξε τὶς κουβέρτες, τὸν ξανασκέπασε καὶ σηκώθηκε τινάζοντας τὰ χέρια του σὰ νὰ 'τανε σκονισμένα. Ἐξῶ ἀκουγόταν ἡ σφυρίχτρα τοῦ Δημάκη — οἱ στρατιῶτες μαζεύονταν γύρω του. Πῆγε κι αὐτός. Ὁ Δημάκης ξανασφύριξε δυνατότερα, μαζεύτηκαν ὅλοι.

— Μαζεῦτε τὶς σκηνές, τοὺς εἶπε. Καὶ τὰ πράματά σας. . .

Οἱ στρατιῶτες τὸν κοίταζαν, κοιταζόντανε.

— Τὶς σκηνές σας, εἶπα, μαζεῦτε τὶς. Μάρς.

Σκορπίσανε γύρω, ξηλώνανε τὶς σκηνές, τὶς διπλώναν, μαζεῦαν τὰ ὅπλα τους, τοὺς γυλιούς, τὶς κουβέρτες. Ἀπὸ τὴ σκηνὴ τοῦ Γιαννούλη τρέξανε κ' εἶπαν, τὸν βρήκανε μέσα ξεπαγιασμένον.

— Ἀφῆστε τον ἐκεῖ, εἶπε ὁ Δημάκης. Τὸ πρωὶ τὸν θάβουμε.

— Τὰ πολυβόλα;

— Τὸ πρωί.

Ἐτοιμαστήκανε. Ὁ Δημάκης μπῆκε μπροστά, πέρασαν τὸ πέρασμα, κατεβῆκαν ὅλοι, προχωρῆσαν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τοῦ βουνοῦ, φτάσανε σ' αὐτὸ τὸ βαθούλωμα. Στῆσαν ἐκεῖ μιὰ σκηνή, στρώσανε κάτω τὶς ἄλλες. Ὁ Σαββόπουλος κι ἄλλοι δυὸ κουβαλῆσαν τὸν Κύρκα, τὸν ἀπιθώσανε κοντὰ στὸ βράχο, τὸν σκεπάσανε καλά, βοηθήσανε καὶ τοὺς ἄλλους τρεῖς μὲ τὰ πρησμένα πόδια νὰ κατεβουῖνε. Μαζεύτηκαν ὅλοι μέσα στὴ σκηνή — εἶτανε λίγο καλύτερα. Βράδιαζε ἔξω, μέσα σκοτεινίαζε. Ὁ Δημάκης πῆγε καὶ κάθισε δίπλα στὸν Κύρκα.

— Καὶ τὸ ξέρετε, εἶπε, ἐγὼ τώρα πάω ἐπὶ ἐγκαταλείψει. . .

— Ὅλοι θὰ πᾶμε, εἶπε ὁ Σαββόπουλος. Μὴ φοβᾶσαι, λοχία. Ἄντρες εἶμαστε. . .

— Τρίχες, Σαββόπουλε, εἶπε ὁ Δημάκης.

— Κανένας δὲν πάει στρατοδικεῖο, εἶπε ὁ Κρίκελος, ὁ ξερακιανός. Ὁ Κύρκαξ ἔδωσε τὴ διαταγή. Τὸν ἄκουσα 'γὼ μὲ τὰ αὐτιά μου. . .

— Ψέματα, ρουφιάνε Κρίκελε, εἶπε ὁ Δημάκης. Μὴν τὸν βάνεις τὸν Κύρκα στὸ δικό σου τὸ στόμα. . .

— Μὰ γιατί; εἶπε ὁ μικρός. Ὁ Γιαννούλης πού θά μαρτυροῦσε. . .

Δὲν ξαναμίλησαν. Μερικοὶ κάνανε τὸ σταυρό τους, μαζεύτηκαν ὅλοι, κολλῆσαν ὁ ἓνας δίπλα στὸν ἄλλον, κουκουλωθῆκαν μὲ τὶς κουβέρτες τους. Σκοτείνιασε ὀλότελα μέσα. Μερικοὶ βγῆκαν ἔξω, πολεμοῦσαν ν' ἀνάψουν φωτιά — χαμένος κόπος καὶ τὰ παράτησαν, ξαναγυρίσανε μέσα μὲ δόντια πού χτύπαγαν, γόνατα πού πονοῦσαν, ξαναπέσανε δίπλα στοὺς ἄλλους. Ὁ Κύρκας κάθε λίγο παραμιλοῦσε — τὸ Δημάκη φώναζε. Οἱ ἄλλοι τρεῖς μὲ τὰ κρυοπαγήματα βογκοῦσαν. Ὅλοι νιώθανε τοὺς ἀρμούς τοῦ κορμιοῦ τους, ξεκλειδωνόντανε καὶ πονοῦσαν. Δὲ σαλεύανε πιά. Λίγο ἀργότερα, τὴν ἴδια ὥρα πού οἱ ἀντάρτες χαροπαλεύανε πάνω σὲ κεῖνο τὸ πλάτωμα, εἶτανε κι αὐτοὶ πέρα γιὰ πέρα ἀνίκανοι ν' ἀντισταθοῦν στὸ ξεπάγιασμα, νὰ τὸ πολεμήσουν. Ἡ θανάσιμη νύστα του εἶχε ἀρχίσει καὶ τοὺς κυρίευε. . .

Οἱ ἀντάρτες περάσανε τ' ἄσπρο πλάτωμα. Σὲ λίγο νιώσανε τὰ πόδια τους νὰ κατηφορίζουν. Εἶτανε τὸ πέρασμα, τὸ μονοπάτι τοῦ γκρεμοῦ. Περάσαν μπροστὰ στ' ἀφημένα πολυβόλα — δὲν τὰ ἔδανε. Μ' ὅση ζωὴ τοὺς ἀπόμεινε ἀφεθῆκαν καὶ ροβολοῦσαν, κατρακυλώντας ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ, κυνηγημένοι ἀκόμα ἀπὸ κεῖνο τὸ φόβο τοῦ χάους. Κατεβαῖναν ὅπως τοὺς πῆγαινε αὐτὸς ὁ κατήφορος. Ἡ σκηνὴ τῶν στρατιωτῶν βρισκόταν πιὸ κάτω, μέσα στὸ γούβωμα — δὲν τὴν εἶδαν, δὲ βλέπανε πιά. Ὅταν φτάσανε μπρὸς της, τότε σταμάτησαν. Πέσανε πάνω της, πασπατεύοντας βρήκανε τ' ἀνοιγμα, μπήκανε μέσα.

Γιὰ μιὰ στιγμή οἱ στρατιῶτες σὰ νὰ ξυπνοῦσανε, κάνανε κάπως νὰ σηκωθοῦνε. Οἱ ἄλλοι στέκαν ἀσάλευτοι, δὲ

λέγαν, δὲν κάνανε τίποτα, δὲν προστάζανε τίποτα. Τότε τὸ ἴνωσαν πὼς εἶταν ἀντάρτες, δὲν εἶταν ὁ λόχος τους πού τρομάξαν. Μιὰ φωνὴ πνιγμένη, σὰν μούγκρισμα ζώου, ἀκούστηκε μόνο καὶ ξαναπέσαν ἐκεῖ πού βρισκόταν.

— Μὴ βαρᾶτε ἐσεῖς, μπόρεσε κ' εἶπε ὁ Βαλάκης.

Γιὰ μιὰ στιγμή οἱ ἀντάρτες, σὰ νὰ ξυπνοῦσανε τώρα, νὰ βγαῖναν ἀπὸ τὸ χάος, πῆγαν νὰ κάνουνε πίσω. Οἱ ἄλλοι δὲν εἶχαν σαλέψει νὰ τοὺς δεχτοῦνε, νὰ τοὺς χτυπήσουν — τότε ξέρανε πὼς δὲν εἶχαν πέσει σὲ δικά τους τμήματα, πού τρομάξαν. Ἄλλη μιὰ φωνὴ πνιγμένη, πάλι σὰ μούγκρισμα ζώου, ἀκούστηκε μόνο.

— Ἀντάρτες εἴμαστε. . . Μὴ βαρᾶτε, μπόρεσε κ' εἶπε ὁ Βασίλης.

Ἦστερα ὅλοι μαζὶ πέσανε δίπλα στοὺς στρατιῶτες. Δὲ βλέπανε τίποτα, δὲν κάνανε τίποτα, κανένας δὲν εἶπε τίποτα. Ἀκουγότανε μόνο τὸ βόγκημα αὐτῶν πού πονοῦσαν, ὅλοι πονοῦσαν, ὅλοι βογκοῦσαν. Ὁ ἀγέρας λύσσαζε στὴν κορφή. Τὸ κρῦο δυνάμωνε.

Σὲ λίγο ἀρχίσαν καὶ σάλευαν, κάποιοι ζωντάνευαν — ὅλοι ζωντάνευαν λίγο. Στριμωχνόνταν ὁ ἓνας κοντὰ στὸν ἄλλον πού ἔτανε δίπλα του, νὰ χωρέσουν — δὲ βλέπαν, δὲν ξέραν ποιὸς εἶταν στρατιώτης ἢ ἀντάρτης. Πέφτανε πλάτη μὲ πλάτη, ἀγκαλιάζονταν, μπλέκαν τὰ σκέλια τους, νὰ ζεσταθοῦνε κοντὰ του. Ὁ Βασίλης σκούνησε αὐτὸν πού ἔτανε δίπλα του. Δὲ σάλεψε, ἔμεινε ὅπως εἶταν, μπρούμυτα πεσμένος. Ἀπλωσε τὸ χέρι του, τὸ ἴνωσε ἀπὸ τὴ χλαίνη του πὼς εἶταν στρατιώτης, τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ σβέρο, τὸν ἐσφιγγε ὅσο μποροῦσε, ζεσταινόταν κι αὐτὸς μὲ τὸ σφίξιμο. Ὁ στρατιώτης σάλεψε λίγο, γύρισε ἀπ' τὸ πλευρό, ἀνοιξε τὴν κουβέρτα του, τὸν πῆρε μέσα. Ὁ μικρός εἶταν. Κουκουλωθῆκαν μαζὶ, ἔγινε λίγο ζεστότερα.

— Μὴν κοιμᾶσαι, τοῦ 'πε ὁ Βασίλης.

— Μὴν κοιμηθεῖς, εἶπε κι ὁ μικρός.

Ἡ Κατίνα κρύωνε ἀκόμα πολὺ. Εἶχε πέσει κοντὰ στὸν Κύρκα. Ἀπὸ τ' ἄλλο του πλευρὸ εἶτανε πεσμένος ὁ Δημάκης. Αὐτὴ ἔτρεμε ἀκόμα, ἔτρεμε ὀλόκληρη. Τραβήχτηκε κοντὰ στὸν Κύρκα, πολὺ κοντά του. Ὁ ψηλὸς πυρετός του ἀναδινότανε γύρω του, τὸν ἐνιωθε. Παραμιλοῦσε ἀκόμα — πάντα μὲ τὸ Δημάκη. Ἄπλωσε τὰ χέρια της στὰ σκοτεινὰ καὶ τοῦ σκούπισε τὸ μέτωπο, μουσκεμένο στὸν ἰδρωτα. Ἄφησε κεῖ τὴν παγωμένη παλάμη της καὶ τὸ δρόσιζε, τὸ χέρι της ζεσταινόταν. Τὸ ξαναπῆρε, τό 'βαλε πάλι καὶ πάλι. Τὸ παραμίλημα σὲ λίγο σταμάτησε. Ἡ ἀνάσα του ἀκουγότανε μέσα, ξεχώριζε, βαριά, κομμένη, δυσκολεμένη. Ὑστερα ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τῆς Κατίνας — σὰν ἐκείνη μὲς στὸ δάσος.

— Κύρκα μου, ἀκούστηκε ἀπὸ δίπλα κ' ἡ φωνὴ τοῦ Δημάκη.

Τὸ κρὺο δυνάμωσε μονομιᾶς. Ἀπὸ κείνη τὴ γωνιὰ πού κείτεται ὁ Κύρκας ἀνεβαίνει κι ἀπλώνεται, περνάει τὶς κουβέρτες, τὶς χλαῖνες καὶ μπαίνει μέσα στὰ κόκαλα. Σφίγγονται ὅλοι κοντὰ στοὺς ἄλλους, κοντύτερα, νὰ ζεσταθοῦνε, νὰ τ' ἀποδιώξουν. Δὲ λένε τίποτα, σφίγγονται μόνο κοντὰ στὸν ἄλλον, νὰ ζεσταθοῦνε, νὰ τὸν ζεστάνουν, τὰ χέρια κάποτε τρομαγμένα τὸν πασπατεύουν — εἶναι ζεστὸς ἀκόμα, αὐτὸς ὁ δικὸς τους.

Κοντεύουνε τὰ μεσάνυχτα.

Τὸ κορμί τους ζεστάθηκε λίγο μ' αὐτὸ τ' ἀγκάλιασμα — ἀρχίζει τότε κι ὁ νοῦς καὶ ξυπνάει. Ξυπνάει λίγο — φοβοῦνται ἀμέσως. Οἱ ἀντάρτες θέλουνε τότε νὰ σηκωθοῦνε νὰ φύγουν, νὰ τραβήξουνε τὸ δρόμο τους μέσα στὸ δάσος, νὰ μὴν εἶναι δῶ τὸ πρῶι μὲ τὸ φῶς. Οἱ στρατιῶτες ζεσταθήκανε λίγο, θέλουνε τώρα νὰ φύγουν, νὰ ξαναγυρίσουνε στ'

ἀφημένα τους πολυβόλα, νὰ τὴν πάρουν ἀπὸ δῶ τὴ σκηνή, νὰ μὴ μείνει τίποτα τὸ πρῶι ἀπ' αὐτὴ τὴ νύχτα τῆς προδοσίας. Σαλεύουν ὅλοι, ἀνασηκώνονται λίγο, νὰ τὸ ξεφύγουν αὐτὸ τ' ἀγκάλιασμα, νὰ τελειώσουν. Ἔτσι πού πέσαν ἀνάκατοι δὲν ξέρουνε τοὺς δικούς τους πού βρίσκονται, εἶναι ἐπικίνδυνο ν' ἀρχίσουν τώρα νὰ τοὺς φωνάζουν. Ἡ τάξη χάλασε μέσα, ξεσκεπάστηκαν, κρυώνουνε πάλι. Φοβοῦνται καὶ σφίγγονται πάλι δίπλα στὸν ἄλλον. Λουφάζουν. Τὸ πρῶι θὰ βρεθοῦν ἐκεῖ, θὰ βρεθοῦν ἔτσι. Οἱ στρατιῶτες θὰ ξαναγίνουν στρατιῶτες, αὐτοὶ οἱ ἀντάρτες θὰ γίνουν ἀντάρτες. Ὁ λόχος, τὸ πέραςμα, τὰ πολυβόλα, τὰ τμήματα, ὁ σκοτωμένος ἐπίτροπος — τὰ φοβοῦνται. Οἱ περισσότεροι καὶ πιὸ δυνατοὶ θὰ τοὺς σκοτώσουνε τὸ πρῶι τοὺς ἄλλους, τοὺς λιγότερους καὶ λιγότερο δυνατοὺς — τὸν φοβοῦνται αὐτὸν πού βρίσκεται δίπλα τους. Τὰ χέρια σαλεύουνε μέσα στὸ σκοτάδι, ψάχνουν τὰ ὅπλα τους, νὰ ζεστάνουνε τὴ σκανδάλη τους, νὰ ξεπαγώσουνε τὶς θαλάμες μὲ τὰ χέρια τους πού ζεσταθήκανε λίγο, τὰ πασπατεύουν, τὰ σιγουρεύουνε δίπλα τους. Ἀκούγονται πού τὰ σέρνουν κοντά τους — ἓνα χτύπημα σὲ κουμπιά, σὲ ζωστήρα, ἓνα κράκ μιᾶς ἀσφάλειας — κάποιος τὴν ἀνοιξε. Τὸ κορμί κρυώνει ξανά, οἱ ἀρμοί τους ἀρχίζουν ξανά νὰ πονοῦνε, στὴν κορφή ἀκούγεται ἐκεῖνος ὁ ἀγέρας, ἀπὸ τὴ γωνιὰ πού κείτεται ὁ Κύρκας ἀνεβαίνει ἐκεῖνο τὸ κρὺο καὶ μπαίνει στὰ κόκαλα. Καὶ τότε πάλι φοβοῦνται καὶ σφίγγονται πάλι κοντὰ στὸν ἄλλον πού βρίσκεται δίπλα τους. Μικρὲς γροθιὲς ἀκούγονται βιαστικὲς σὲ μιὰ πλάτη, μιὰ κουβέρτα πού τραβιέται, ἓνα χέρι πού τρίβεται κάπου, ἓνα βόγκημα — ἡ ἔνοχη φωνὴ σέρνεται πάλι μὲς στὴ σκηνή, χαμηλὴ, μητρικὴ:

— Μὴν κοιμᾶσαι. . .

* * *

Τὸ πρῶτὸ ὁ καιρὸς μαλάκωσε κάπως, ὁ ἀγέρας ἔπεσε, χιόνιζε, πάλι. Μόλις εἶχε ξημερώσει ὅταν ἀπὸ τὸ προχωρημένο φυλάκιο δῶσαν στὴ Διοίκηση τοῦ λόχου ἓνα σῆμα μὲ τὸν ἀσύρματο: Στὴν κορφή τοῦ βουνοῦ ἀκουστήκαν πρὶν ἀπὸ λίγο πυκνὰ πυρὰ, ἡσυχία ὕστερα ἀπόλυτη. Κοντὰ στὸ φυλάκιο βρῆκαν παγωμένον ἓναν ἀξιωματικὸ τῶν ἀνταρτῶν, προφανῶς ἐπίτροπος, σκοτωμένος ἀπὸ τοὺς δικούς του καὶ περιμένουν διαταγές. Ὁ λοχαγὸς ἔριξε στὴν πλάτη τὴ χλαίνη του καὶ ἔτρεξε στὴ Διοίκηση τοῦ τάγματος μὲ τὸ πολύτιμο σῆμα.

Ὁ ταγματάρχης τὸ πῆρε, τὸ διάβασε, τοῦ τό 'δωσε πίσω. Σήκωσε τὰ μάτια του καὶ τὸν κοίταξε — λαμποκοποῦσε ἀκέρως.

— Εἶχαμε δίκιο, εἶπε αὐτός, χαρίζοντάς του τὸ μισό του θρίαμβο, πού τὴν πιάσαμε αὐτὴ τὴ θέση.

— Ναί, εἶπε ἡσυχὰ ὁ ταγματάρχης. Δὲν παγώσανε, λοιπόν. Σκοτωθῆκαν ἐκεῖ πάνω. Εἶχες δίκιο λοχαγέ. . . Μονάχα ἐσύ. . . ἐσύ — κι αὐτὸς ὁ ἐπίτροπος, βέβαια, πού τὸν σκοτώσαν οἱ δικοί του. . . Πάρε τσάι. . . Ὅσο νὰ μάθουμε τί ἀπόγινε κεῖ.

— Θὰ μετακινήσω ἀμέσως τὸ φυλάκιο στὴν κορφή, εἶπε ὁ λοχαγὸς γεμίζοντας ἓνα τσάσι.

— Φυσικά. . . Ὁ πόλεμος συνεχίζεται. . .